การเพิ่มผลิตภาพการผลิตแผ่นลายวงจรอิเล็กทรอนิกส์ โดยใช้เทคนิคการจัดสมดุลสายการผลิต

PRODUCTIVITY IMPROVEMENT OF PRINTED CIRCUIT BOARD MANUFACTURING PROCESS BY LINE BALANCING TECHNIQUE

นายตะวัน ตันตระกูล ภาควิชาวิศวกรรมอุตสาหการ คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Tawan Tantakull

Department of Industrial Engineering, Faculty of Engineering, Khonkaen University

บทคัดย่อ

เนื่องจากการผลิต PCB ผลิตภัณฑ์ COHERENT P/N: 1302509M ภายในแผนก Wave Soldering ต้องใช้เวลานานในการ ผลิต อันเนื่องมาจากมี Component จำนวนมากที่ใช้ในการผลิต การทำงานของพนักงานที่ไม่เหมะสมจึงทำให้เกิดความสูญ เปล่าภายในกระบวนการได้แก่ ความสูญเปล่าที่เกิดจากการเคลื่อนไหวมากเกินไป ความสูญเปล่าที่เกิดจากการรอคอย ร้อยละ อรรถประโยชน์ของเครื่องจักรต่ำ และอัตราการผลิตต่ำ เพื่อทำให้กระบวนการมีผลิตภาพสูงสุด และใช้ต้นทุนต่ำที่สุดในการ ผลิต ผู้ศึกษาจึงทำการศึกษาและหาข้อมูล จึงได้เลือกหลักการที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหา ได้แก่ หลักการ ECRS และ การศึกษาการเคลื่อนไหวแบบ Micromotion ทำการวิเคราะห์ทั้งก่อนและหลังการปรับปรุงด้วยเทคนิคการจัดสมดุล สายการผลิตโดยใช้แผนภูมิคนและเครื่องจักร

Abstract

Because the production of PCB product COHERENT P/N: 1302509M within the department Wave Soldering takes a long time to production. Due to having many components used in production, improper employee work. Thus causing waste within the process. Is the wastage caused by excessive movement, the wasteland caused by waiting, low percentage of utility machines and low production rates. For the highest efficiency of the process and the lowest cost in production. Therefore choosing the right principles to solve the problem is ECRS principles and Micromotion movement study. Perform analysis before and after the improvement with the production line balancing technique using man and machines charts.

1. บทนำ

1.1. หลักการและเหตุผล

บริษัท ฟาบริเนท จำกัด ดำเนินธุรกิจเป็นผู้รับจ้าง ผลิต ชิ้นส่วนอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ โดยในแผนก PCBA ที่ ทำการศึกษาเป็นแผนกที่ทำการประกอบ component ต่างๆเข้ากับบอร์ด PCB ซึ่งมีความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ ที่ทำการผลิตเป็นจำนวนมาก หนึ่งในนั้นที่ผู้ศึกษาเลือกนำมา ศึกษาคือผลิตภัณฑ์จากลูกค้า COHERENT มีจำนวนการ ผลิตค่อนข้างมาก และใช้เวลาในการผลิตนาน ใน
กระบวนการผลิตดังกล่าวยังมีความสูญเปล่าอยู่ สายการผลิต
ที่ไม่สมดุล ความล่าช้าที่เกิดจากรูปแบบการปฏิบัติงานของ
พนักงานที่ไม่เหมาะสม ไม่มีการจัดลำดับในการประกอบ
component ทำให้การส่งมอบผลิตภัณฑ์ไปยังแผนกถัดไป
ล่าช้ากว่ากำหนด มีผลให้ต้องเผื่อเวลาในการผลิตไว้
ค่อนข้างมาก และนำสินค้าชนิดถัดไปมาผลิตได้ช้า
จากปัญหาดังกล่าวข้างต้น ผู้ศึกษาจึงได้เลือกหัวข้อ

" การเพิ่มผลิตภาพการผลิตแผ่นลายวงจรอิเล็กทรอนิกส์ โดยใช้เทคนิคการจัดสมดุลสายการผลิต " นำมาศึกษา และ ใช้เทคนิคทางด้านวิศวกรรมในการศึกษา หาแนวทางแก้ไข ปัญหา และความเป็นไปได้ของการแก้ไข เพื่อให้บรรลุ วัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

1.2 วัตถุประสงค์ของการทำสหกิจศึกษา

- 1.2.1 เพื่อเพิ่มผลิตภาพด้านแรงงาน (Productivity)
- 1.2.2 เพื่อเพิ่มร้อยละอรรถประโยชน์ของ เครื่องจักร (%Utilization)
- 1.2.3เพื่อลดเวลาในการผลิตสินค้าCOHERENT P/N: 1302509M

1.3 ขอบเขตการศึกษา

- 1.3.1 ด้านเนื้อหา ศึกษาการผลิตผลิตภัณฑ์
 COHERENT P/N: 1302509M หาสาเหตุที่แท้จริงของ
 ความสูญเปล่าและปัญหาที่เกิดขึ้น พร้อมทั้งใช้เครื่องมือทาง
 วิศวกรรมนี้ในการลดความสูญเปล่า และแก้ไขปัญหา
- 1.3.2 ด้านสถานที่ บริษัท ฟาบริเนท จำกัด,Business Units : PCBA (Printed Circuit BoardAssembly), แผนก : Wave Soldering
- 1.3.3 ด้านระยะเวลา ทำการศึกษาตั้งแต่วันที่ 7 มกราคม – 5 พฤษภาคม พ.ศ.2561 ระยะเวลา 16 สัปดาห์

1.4 แนวทางการดำเนินงาน

- 1.4.1 ศึกษาขั้นตอนและกระบวนการภายใน BU PCBA
- 1.4.2 ศึกษาขั้นตอนและกระบวนการภายในแผนก Wave Soldering โดยมุ่งเน้นศึกษาผลิตภัณฑ์ COHERENT P/N : 1302509M
- 1.4.3 ค้นหาปัญหา ความสูญเปล่า ของ กระบวนการในปัจจุบัน รวมถึงหาสาเหตุของปัญหาและ ความสูญเปล่าที่เกิดขึ้น
 - 1.4.4 ศึกษาแนวทางในการปรับปรุงแก้ไข
- 1.4.5 ทำการปรับปรุงการทำงาน และเก็บข้อมูล หลังปรับปรุง
- 1.4.6 ทำการเปรียบเทียบและวิเคราะห์ผลก่อน และหลังการปรับปรุง
 - 1.4.7 สรุปผลการศึกษา และนำเสนอ

1.5 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.5.1 ลดระยะเวลาในการผลิต
- 1.5.2 ลดต้นทุนในการผลิต
- 1.5.3 เพิ่มผลิตภาพในการผลิต
- 1.5.4 นำการแก้ปัญหาในการผลิตผลิตภัณฑ์ ดังกล่าวไปประยุกต์ใช้กับผลิตภัณฑ์อื่นๆภายในบริษัท

2. วิธีการดำเนินงาน

- 2.1 ศึกษาขั้นตอนกระบวนผลิต ของแผนก Wave Soldering
- 2.2 สำรวจและรวบรวมปัญหาที่เกิดขึ้นในกระบวนการ ทำงานปัจจุบัน และหาสาเหตุของปัญหาเพื่อบ่งชี้ความสูญ เปล่า
- 2.3 ศึกษาและหาแนวทางในการปรับปรุงกระบวนการ การ
- 2.4 ทำการปรับปรุงกระบวนการ และติดตามผลการ ปรับปรุง
- 2.5 วิเคราะห์ผลโดยเปรียบเทียบก่อนและหลังการ ปรับปรุง
 - 2.6 สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

3. ผลการศึกษา

3.1 ศึกษาขั้นตอนกระบวนผลิต ของแผนก Wave Soldering

- 3.1.1 จากการศึกษาพบว่า ลูกค้า COHERENT Model P/N: 1302509M มีอัตราส่วนการผลิตมากและใช้ เวลาในการผลิตมากที่สุด ดังนั้นจะใช้เป็นกรณีศึกษาใน รายงานนี้
- 3.1.2 ศึกษาและเก็บข้อมูลงานย่อย และหาเวลา มาตรฐานของแต่ละงานย่อย
- 3.2 สำรวจและรวบรวมปัญหาที่เกิดขึ้นใน กระบวนการทำงานปัจจุบัน และหาสาเหตุของปัญหาเพื่อ บ่งชี้ความสูญเปล่า
- 3.2.1 จากการวิเคราะห์ด้วยแผนภาพก้างปลา โดย หลัก Why-Why Analysis พบว่า สาเหตุที่แท้จริงของปัญหา มาจาก Visual Aids ที่ลำดับการเรียง Component ทำได้ ไม่ดีนัก ทำให้การประกอบ Component ลง PCB ได้ช้า

และอีกเหตุผลหนึ่งคือ การหยิบจับ Component ที่จะนำไป ประกอบนั้นยังสูญเสียเวลาค่อนข้างมาก โดยผู้ศึกษาได้แบ่ง Component ออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 มีลักษณะเหมือนกัน การประกอบ เหมือนกันต่างแต่เพียงสี และมีจำนวนมาก

กลุ่มที่ 2 มีลักษณะไม่เหมือนกัน มีจำนวนต่อ 1 ชิ้นงานน้อย

3.2.2 วิเคราะห์การทำงานด้วยแผนภูมิคนและ เครื่องจักรก่อนการปรับปรุง

การทำงานร่วมกัน ทำงานอิสระ ว่างงาน			
นำงานเข้าเครื่องจักร	72.91	นำงานเข้าเครื่องจักร	72.91
ทำความสะอาดและ ตรวจสอบ	421.08		1442
เก็บประวัติ	21.02	เครื่องจักรทำการ	
จัดเก็บงานบนถาดของรถ	10.66	Soldering ชิ้นงาน	
ประกอบcomponent กลุ่มที่ 1 (งานย่อยที่1-93)	1010.91	Soldening that is	
		ว่างงาน	21.7
นำงานออกจากเครื่อง	17.6	นำงานออกจากเครื่อง	17.6
ประกอบcomponent กลุ่มที่ 2 (งานย่อยที่ 94-139)	693.45	ว่างงาน	693.45

จากการวิเคราะห์พบว่า ความสูญเปล่าเกิดจาก เครื่องจักรมีเวลาว่างรวมทั้งหมดทั้งหมด 715.15 วินาที และ ร้อยละอรรถประโยชน์ 68.18% ดังนั้นจึงจะทำการปรับปรุง จาสาเหตุของปัญหาจากข้อ 3.2.1

3.3 ศึกษาหาแนวทางในการปรับปรุงกระบวนการ ทำงาน

3.3.1 ทำการศึกษาการเคลื่อนไหวแบบไมโคร (Micromotion Study) และนำมาวิเคราะห์ในขั้นตอนการ ประกอบ Component ในกลุ่มที่ 1 เพื่อลดการเคลื่อนไหวที่ ไม่จำเป็นออกและ ปรับปรุงการหยิบจับของมือพนักงานที่ทำ การประกอบ

3.3.2 ใช้หลักการ ECRS ในการปรับปรุงการ
ประกอบ Component ในกลุ่มที่ 2 เนื่องจาก Component
ที่ต้องออกแรงกดในการประกอบถูกประกอบหลัง
Component ที่ไม่จำเป็นต้องออกแรงกดและ ง่ายต่อการ
หลุดออก ทำให้ต้องเสียเวลาในการประกอบ Component
ที่หลุดออกมากลับเข้าที่เดิม จึงต้องทำการจัดเรียงลำดับใหม่
(Rearrange) เพื่อให้ Component ที่ประกอบไปแล้วไม่
หลุดออกและง่ายต่อการประกอบ

3.4 ทำการปรับปรุงกระบวนการทำงาน

3.4.1 ทำการปรับปรุงกระบวนการทำงานของการ ขั้นตอนการประกอบ Component กลุ่มที่ 1

Component P/N : 1181674 Component P/N : 1181671

วิเคราะห์การทำงานในขั้นตอนการประกอบ Component กลุ่มที่ 1 ด้วยตาราง Therbling ก่อนทำการ ปรับปรุง

มือซ้าย	สัญลัก	าษณ์	มือขวา
รอ	UD	TE	มือขวาเอื้อมไปหยิบ Component
รอ	UD	G	มือจับ Component
เคลื่อนมือมายังตำแหน่งตรงหน้า	TE	TL	เคลื่อนมือมายังตำแหน่งตรงหน้า
หมุน Component ให้จับได้ถนัด	Р	Р	หมุน Component ให้จับได้ถนัด
ปล่อยมือ	RL	Pn	ใช้สายตาค้นหาตำแหน่งที่ต้องประกอบ
เคลื่อนมือกลับ	TE	TL	เคลื่อน Component ไปยังตำแหน่ง
รอ	UD	PP	จับ Component ให้ตรงรูปเสียบ
รอ	UD	Α	ประกอบ Component เข้ากับ PCB

วิเคราะห์ทำงานในขั้นตอนการประกอบ Component กลุ่มที่ การ1 ด้วยตาราง Therbling หลังทำการปรับปรุง

มือซ้าย	สัญลักษณ์		มือขวา	
เคลื่อนมือมายังตำแหน่งตรงหน้า	TL	TE	เคลื่อนมือมายังตำแหน่งตรงหน้า	
ปล่อยมือ	RL	G	จับหมุนเพื่อความถนัด	
เอื้อมมือไปหยิบ Component	TE	Pn	ใช้สายตาค้นหาตำแหน่งที่ต้องประกอบ	
มือจับ Component	G	TL	เคลื่อน Component ไปยังตำแหน่ง	
รอ	UD	PP	จับ Component ให้ตรงรูเสียบ	
รอ	UD	Α	ประกอบ Component เข้ากับ PCB	

จากตาราง ก่อนทำการปรับปรุง และหลังทำการ ปรับปรุง สามารถลดขั้นตอนการทำงานลงไปได้ 2 ขั้นตอน 3.4.2 ทำการปรับปรุงกระบวนการทำงานของการ ขั้นตอนการประกอบ Component กลุ่มที่ 2 ด้วยการจัด เรียงลำดับ (Rearrange) ของการประกอบ Component ใน
กลุ่มนี้ใหม่ หรือเป็นการจัดเรียงลำดับงานย่อยใหม่ โดยจะ
เรียงลำดับจาก Component ที่ออกแรงกดในการประกอบ
Component ที่มีขั้ว และ Component ที่ไม่ระบุขั้ว แก้ไข
E-drawing ให้เรียงลำดับตามการจัดเรียงใหม่ และใส่
ภาพประกอบ จัดเรียงตำแหน่งการวาง Component หน้า
งานให้เรียงลำดับตามการประกอบเพื่อความสะดวกและลด
ความสับสนในการประกอบโดยแสดงการเรียงลำดับของการ
ประกอบ Component ใหม่หลังการปรับปรุง

สรุปเวลาการทำงานที่ลดได้ของการประกอบ Component กลุ่มที่ 1 และ 2

รายการ	ก่อนปรับปรุง (s)	หลังปรับปรุง (s)	ลดได้ (s)
Component กลุ่มที่ 1	1010.91	828.63	182.28
Component กลุ่มที่ 2	693.45	414.6	278.85
รวม	1704.36	1243.2	461.13

วิเคราะห์การทำงานด้วยแผนภูมิคนและเครื่องจักรหลัง การปรับปรุง

การทำงานร่วมกัน	ทำงานอิสระ	ว่างงาน
-----------------	------------	---------

นำงานเข้าเครื่องจักร	72.91	นำงานเข้าเครื่องจักร	72.91	
ทำความสะอาดและตรวจสอบ	421.08		1442	
เก็บประวัติ	21.02			
จัดเก็บงานบนถาดของรถ	10.66			
ประกอบComponentกลุ่มที่ 1 (งานย่อยที่1-93)	828.63	เครื่องจักรทำการ Soldering ชิ้นงาน		
ประกอบComponentกลุ่มที่ 2 (งานย่อยที่94-110)	157.26			
ว่างงาน	3.35			
นำงานออกจากเครื่อง	17.6	นำงานออกจากเครื่อง	17.6	
ประกอบComponentกลุ่มที่ 2 (งานย่อยที่111-139)	253.8	ว่างงาน	253.8	

3.5 ติดตามและวิเคราะห์ผลโดยเปรียบเทียบก่อน และหลังการปรับปรุง

	ก่อนการปรับปรุง	หลังการปรับปรุง	เปลี่ยนแปลง
ผลิตภาพด้าน แรงงานเฉลี่ย	16 ชิ้น/คน/กะ	20 ชิ้น/คน/กะ	4ชิ้น/คน/กะ
ระยะเวลาการผลิต	394 ชั่วโมง	303 ชั่วโมง	ลดลง 91 ชั่วโมง
%Utilization ของพนักงาน	100.00%	99.81%	ลดลง 0.19%
%Utilization ของเครื่องจักร	68.81%	85.79%	เพิ่มขึ้น 16.98%

3.6 สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

3.6.1 สรุปผลการศึกษา

จากการดำเนินงานศึกษาและปรับปรุงการผลิต ปรับปรุงกระบวนการผลิตของการผลิต COHERENT P/N : 1302509M แผนก Wave Soldering เพื่อเพิ่มผลิตภาพ พบว่า มีร้อยละอรรถประโยชน์ (%Utilization) ของ เครื่องจักรต่ำ, ใช้เวลาในการผลิตต่อบอร์ดมาก เนื่องจาก ขั้นตอนการหยิบจับของพนักงานมากมากเกินไป และ การ เรียงลำดับการประกอบ Component ลง PCB ยังทำได้ไม่ดี นัก ผู้ศึกษาจึงแบ่ง Component ออกเป็น 2 กลุ่ม เพื่อ แก้ปัญหาที่ต่างกันของแต่ละกลุ่ม Component กลุ่มแรกผู้ ศึกษาใช้หลักการ Micromotion ในการวิเคราะห์และ แก้ปัญหาเพื่อลดขั้นตอนการทำงานที่ไม่จำเป็นออก และ Component กลุ่มที่สองใช้หลักการ ECRS เพื่อเรียงลำดับ การประกอบใหม่ ซึ่งหลังจากการปรับปรุงสามารถเพิ่มอัตรา ผลผลิตด้านแรงงาน โดยเฉลี่ยได้จาก 16 บอร์ด/คน/กะ เป็น 20 บอร์ด/คน/กะ เพิ่มขึ้น 4 บอร์ด/คน/กะ ลดเวลาการผลิต ต่อจำนวน 600บอร์ด จาก 394 ชั่วโมง เป็น 303 ชั่วโมง ลดลง 91 ชั่วโมง เพิ่มร้อยละอรรถประโยชน์ (%Utilization) เครื่องจักรจากเดิม 68.81% เพิ่มขึ้นเป็น 85.79% เพิ่มขึ้น 16.98% แต่ร้อยละอรรถประโยชน์ของพนักงานลด จาก 100% เป็น 99.81% ลดลง 0.19% เนื่องจากต้นทุนของ เครื่องจักรเมื่อคำนวณเปรียบเทียบกับต้นทุนด้านแรงงานแล้ว มีมากกว่า จึงพยายามให้มีร้อยละอรรถประโยชน์ของ เครื่องจักรมากที่สุด และด้วย Component ที่ต้องประกอบ ไม่มี Component ตัวใดที่สามารถประเสร็จภายในเวลาการ

ทำงานของพนักงานที่ว่างอยู่

จากการดำเนินงานปรับปรุงและแก้ปัญหาดังกล่าว ส่งผลให้ลดต้นทุนได้ 222,982.152 บาทต่อปี โดยไม่ต้องใช้ เงินลุงทุนใดๆ

3.6.2 ข้อเสนอแนะ

3.6.2.1 ควรวิเคราะห์ถึงท่าทางการทำงานโดย ละเอียดของแต่ละงานย่อยว่ามีขั้นตอนการทำงานไหนเกิน ความจำเป็นหรือไม่ หรือเหมาะกับการทำงานหรือไม่

3.6.2.2 ควรวิเคราะห์ถึงอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำงาน ต่างๆ เช่น ความสูงของโต๊ะ หรือตำแหน่งการวางอุปกรณ์ ต่างๆ เพื่อการทำงานที่สะดวก และเป็นไปตามหลักของ Ergonomic มากยิ่งขึ้น

3.6.2.3 วิเคราะห์และพิจารณาว่าสามารถ นำ อุปกรณ์ใดมาช่วยในการประกอบได้หรือไม่ เพื่อลดช่วยลด เวลาในการประกอบ Component

3.6.2.4 ควรวิเคราะห์งานย่อยอื่นๆที่ไม่เกี่ยวกับ การประกอบ Component เพื่อทำการปรับปรุงต่อไป

3.6.2.5 หาแนวทางอื่นในการจัดสมดุลสายการผิต เช่น พิจารณาการทำงานของเครื่องจักร และทำการปรับปรุง เครื่องจักร เพื่อลดเวลาการทำงาน

กิตติกรรมประกาศ

การที่ข้าพเจ้าได้มาปฏิบัติงานสหกิจศึกษา ณ บริษัท ฟาบริ เนท จำกัด ตั้งแต่วันที่ 7 เดือนมกราคม พ.ศ. 2562 ถึง วันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2562 ส่งผลให้ข้าพเจ้าได้รับความรู้ และ ประสบการณ์ต่างๆ ที่มีค่ามากมาย สำหรับรายงานวิชาสหกิจ ศึกษาฉบับนี้ สำเร็จลงได้ด้วยดีจากความร่วมมือและ สนับสนนจากหลายฝ่ายดังนี้

- ผศ.ดร.ปาพจน์ เจริญอภิบาล ตำแหน่ง อาจารย์ที่ ปรึกษาสหกิจ
- 2. นายสิทธา ภักดีวงศ์ ตำแหน่ง Senior Supervisor
- นาย เลอพงษ์ โตสมจิตต์ ตำแหน่ง Senior Engineer
- 4. นาย สุทน ปั้นคุ่ย ตำแหน่ง Senior Engineer
- 5. นาย อมรเทพ นิเวศน์ใชยยันตร์ ตำแหน่ง Senior Engineer
- 6. นางสาว ขวัญใจ ศิริรักษ์ ตำแหน่ง Supervisor 2

พนักงานภายในแผนก PRINTED CIRCUIT BOARD ASSEMBLY

และบุคคลท่านอื่นๆ ที่ไม่ได้กล่าวนามทุกท่านที่ได้ให้
คำแนะนำช่วยเหลือในการปฏิบัติการสหกิจศึกษาครั้งนี้
ข้าพเจ้าใคร่ขอขอบพระคุณผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่าน ที่มีส่วน
ในการให้ข้อมูลเป็นที่ปรึกษา ในการทำรายงานฉบับนี้จน
เสร็จสมบูรณ์ ตลอดจนให้การดูแลและให้ความรู้วามเข้าใจใน
ประสบการณ์ชีวิตการทำงานจริง ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณไว้
ณ ที่นี้

เอกสารอ้างอิง

- [1] วัชรินทร์ สิทธิเจริญ (2547). การศึกษางาน. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- [2] วิชิต อู่อ้น. (2550). การวิจัยและการสืบค้นข้อมูลทาง ธุรกิจ. กรุงเทพมหานคร : พริ้นท์แอทมี(ประเทศไทย) จำกัด.
- [2] ประเสริฐ อัครประถมพงศ์. (2552). การลดความสูญ เปล่าด้วยหลักการ ECRS.

(https://cpico.wordpress.com/2009/11/29). สืบค้น เมื่อวันที่ 23 2562.

[3] ศุภพัฒน์ ปิงตา. 2557. การนำเครื่องมือคุณภาพทั้ง 7 (7 QC Tools) มาประยุกต์ใช้ในงานอุตสาหกรรม.

(http://www.mut.ac.th/research-detail-25) สืบค้นเมื่อ วันที่ 23 มีนาคม 2562.

- [4] จันทร์ศิริ สิงห์เถื่อน. 2550. การวิเคราะห์กิจกรรม. (pirun.ku.ac.th/~fengcsr/courses/2008_01/206341/c h9.pdf) สืบค้นเมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2562.
- [5] พัชรา กาญจนารัณย์. 2544. การยศาสตร์ (Ergonomics). (http://e-book.ram.edu/e-book/h/HA233/chapter3.pdf) สืบค้นเมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2562.
- [6] จันทร์ศิริ สิงห์เถื่อน. 2550. การศึกษาการเคลื่อนไหว แบบไมโคร.

(pirun.ku.ac.th/~fengcsr/courses/2008_01/206341/c h11.pdf) สืบค้นเมื่อวันที่ 26 มีนาคม 2562.